

Piotr Lewandowski*

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

<https://orcid.org/0000-0002-3664-4815>

ROSYJSKA WALKA INFORMACYJNA Z POLSKĄ HISTORIĄ. RZECZPOSPOLITA OBOJGA NARODÓW JAKO PRZEDMIOT ROSYJSKICH DZIAŁAŃ DEZINFORMACYJNYCH

Streszczenie

Artykuł przedstawia rosyjskie działania dezinformacyjne skupione wokół historycznych motywów symbolicznych Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Tekst prezentuje jakie narracje rosyjska propaganda uznaje za wartościowe dla określonych celów politycznych i geopolitycznych w dłuższej perspektywie czasu. Przedstawia również wybrane motywy dezinformacji rosyjskiej i stanowi przyczynek do badań nad informacyjną wojną historyczną jako zjawiskiem społeczno-kulturowym. I Rzeczypospolita stanowi punkt odniesienia dla rosyjskiej geopolityki. Polska prezentowana jest z jednej strony jako część Zachodu – złowrogo nastawionego do Rosji. Z drugiej strony stanowi bufor (ze wszelkimi jego konsekwencjami i atrybutami) między Rosją a Zachodem. Potrzeba istnienia Polski to potrzeba istnienia buforu – strefy wpływów, ale także strefy zgniota między Rosją a Zachodem. W tej narracji to nie Ukraina, ani nie Białoruś stanowią pole rywalizacji między Rosją a światem zachodnim, ale właśnie Polska jako odwieczna przestrzeń ścierania się wpływów rosyjskich i zachodnich.

Słowa kluczowe: *dezinformacja, wojna informacyjna, wojna historyczna, historia, broń historyczna*

* Piotr Lewandowski – doktor, adiunkt na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie; ekspert ds. programów badawczych w Sieci Badawczej Łukasiewicz – ITECH Instytut Innowacji i Technologii. Członek międzynarodowego zespołu ds. walki z rosyjską dezinformacją The Kremlin Watchers; autor prac i artykułów z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego i dezinformacji.

RUSSIAN INFORMATION WARFARE AGAINST POLISH HISTORY. THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AS THE SUBJECT OF RUSSIAN DISINFORMATION OPERATIONS

Abstract

The text presents Russian disinformation activities centered around historical symbolic motifs of the First Republic. The text presents what narratives Russian spec propaganda considers valuable for specific political and geopolitical purposes in the long term. The text presents the main and selected motives of Russian disinformation and contributes to the study of information historical warfare as a socio-cultural phenomenon. The First Republic is a reference point for Russian geopolitics. Poland is presented, on the one hand, as part of the West – which is sinister towards Russia. On the other hand, it constitutes a buffer (with all its consequences and attributes) between Russia and the West. The need for Poland is the need for a buffer – a zone of influence, but also a crumple zone between Russia and the West. In this narrative, it is neither Ukraine nor Belarus that constitutes the field of rivalry between Russia and the Western world, but precisely Poland as the eternal space of clashing Russian and Western influences.

Keywords: *disinformation, information warfare, historical warfare, history, historical weapons*

~ • ~

Wstęp

Wraz z wybuchem wojny na Ukrainie w lutym 2022 r. nasiliły się działania dezinformacyjne wymierzone przeciwko Polsce. Jednym z głównych działań rosyjskiej propagandy było udowodnienie historyczności ziem Ukrainy jako rosyjskich. To założenie wymagało niszczenia wszelkich przekazów i przejawów integralności Ukrainy z Rzeczpospolitą.

Celem artykułu jest przedstawienie dwóch płaszczyzn rosyjskiej działalności dezinformacyjnej – przekazu jako formy komunikacji i komunikowania oraz jego teleologii o Rzeczpospolitej Obojga Narodów jako zjawisku historycznym. Problemem badawczym rozwijanym w całości pracy jest prezentacja w jaki sposób rosyjskie działania dezinformacyjne obrazują i wykorzystują historyczność Rzeczpospolitej Obojga Narodów w kreowaniu przekazów propagandowych? By rozwinąć ten problem zweryfikowano jakość rosyjskich działań dezinformacyjnych w ujęciu teoretycznym i praktycznym. Odniesiono je do obrazowania i wykorzystywania I Rzeczpospolitej do realizacji geopolitycznych działań rosyjskich.

Wybór tego pola badawczego wynika z zaangażowania autora w międzynarodowe projekty ds. walki z rosyjską dezinformacją oraz z konieczności wskazania, które symbole historyczne Polski są najsilniej narażone na deprywację poprzez rosyjskie działania dezinformacyjne. Okres nowożytny to czasy, w których Rzeczpospolita i Wielkie Księstwo Moskiewskie stanowiły dla siebie dwa równorzędne i konkurencyjne byty imperialne.

Odnosząc się do aspektów metodycznych i metodologicznych artykuł ujmuje konceptualizację pojęcia dezinformacji oraz rosyjskich działań dezinformacyjnych w ogólnym założeniu jako punkt wyjścia do przeprowadzenia szczegółowych analiz narracyjnych. Tekst przedstawia analizę przekazów informacyjnych publikowanych na rosyjskich stronach internetowych odnoszących się do interpretacji historii państwa polskiego w dobie nowożytnej. Analiza treści (analiza przekazów prasowych, krytyczna analiza dyskursu) prezentuje, które elementy stanowią obszar odniesień symbolicznych, jak są prezentowane, interpretowane i czemu służą w dłuższej perspektywie czasowej. Tekst skupia się głównie na aktualnych i dostępnych tekstach produkowanych w okresie wojny rosyjsko-ukraińskiej w 2022 r. jako element działań dezinformacyjnych wymierzonych przeciwko Polsce. Należy zwrócić uwagę, że większość z mediów rosyjskich została zablokowana w wyniku działań wojennych co znacznie ograniczyło możliwość prowadzenia szczegółowych badań.

Problem poruszany w niniejszej pracy nie znalazł jeszcze odpowiedniego opracowania badawczego. Wyniki tego rodzaju badań są niezbędne do podejmowania odpowiednich działań w walce informacyjnej z Rosją.

Rosyjska dezinformacja w działaniu

W odniesieniu do dezinformacji należy zwrócić uwagę na coraz większą popularność owego pojęcia nie tylko w świecie naukowym, ale również dyskursie publicznym. Istnieje wiele definicji i podejść do dezinformacji jako zjawiska społecznego. W kontekście analizy działań rosyjskiej dezinformacji warto zwrócić się ku tym definicjom, które wyrosły na badaniu właśnie tego zjawiska. Jolanta Darczewska od wielu lat analizująca rosyjskie działania dezinformacyjne wskazuje, że dezinformacja odnosi się do różnych metod wprowadzania w błąd w celu uzyskania długotrwałych efektów¹. Dezinformacja wchodzi w skład tzw. środków aktywnych w strategii działań wojennych Rosji². Można wskazać kilka cech informacji, którą klasyfikuje się jako dezinformację: celowe fałszerstwo,

¹ Zob. J. Darczewska, *Dezinformacja – rosyjska broń strategiczna*, RCB, Warszawa 2017.

² J. Darczewska, P. Żochowski, *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, OSW, Warszawa 2017, s. 12.

intencjonalność twórcy, wywarcie wpływu na odbiorcę, który nie jest w jego interesie, potencjalna szkodliwość działania dla odbiorcy³.

Deinformacja jako badane tu zjawisko jest techniką komunikacyjną, która przekazuje informacje celowo błędne, niepełne i ogólne⁴ i buduje negatywny i oczekiwany obraz siebie swoje grupy, historii i sensu działań politycznych w określonych kontekstach. W tym przypadku zdecydowano się na kontekst historyczny, który pełni istotną rolę w kreowaniu pamięci zbiorowej społeczeństwa⁵. Rosyjska myśl strategiczna zakłada konieczność wykorzystania wszystkich sił i środków do osiągnięcia celu politycznego. Doktryna wojny informacyjnej i deinformacji wywodzi się z rosyjskiej kultury strategicznej określanej mianem maskirowki. Opisana przez Aleksandra Swieczina jeszcze w dwudziestoleciu międzywojennym⁶ jest podstawą dla prowadzenia działań militarnych i niemilitarnych w Rosji do dnia dzisiejszego⁷.

Konieczność stosowania wojny informacyjnej przed działaniami zbrojnymi wskazywali Michaił Tuchaczewski w koncepcji tzw. pierwszej fazy wojny, Sergiej Krasilnikow traktując o fazie „rozmycia”⁸. Zgodnie z koncepcją wojny buntowniczej Jewgienija Massnera współczesna wojna będzie rozgrywać się w przy maksymalnie zatartych granicach konfliktu i pokoju⁹. Będzie to wojna w przestrzeni mentalnej, w postaci wojny informacyjnej, której celem jest destabilizacja sił przeciwnika poprzez rozbitcie jedności społecznej, społecznego poparcia dla oporu, obniżenie morale i obniżenie jego wiarygodności i reputacji międzynarodowej. W dalszym kontekście to właśnie ten aspekt będzie realizowany w działaniach wojny informacyjnej z Polską. Szczególnie widoczne jest to w atakowaniu polskiej przeszłości.

Wojna informacyjna w rosyjskiej doktrynie ma za zadanie przygotować aktywnie społeczeństwo do działań ofensywnych, wypracować obraz wroga, uzasadnić podjęcie działań ofensywnych, stworzyć przeświadczenie konieczności, słuszności podjęcia operacji, a przy tym wytworzyć poczucie zagrożenia, działać na rzecz wprowadzenia w błąd opinii międzynarodowej, neutralizować niekorzystne informacje¹⁰. Oprócz tego Wasilij Kariakin wskazał, że celem działań wojny

³ R. Kupiecki, F. Bryjka, T. Chłoń, *Deinformacja międzynarodowa. Pojęcie, rozpoznanie, przeciwdziałanie*, Warszawa 2022, s. 69.

⁴ V. Volkoff, *Krótką historia deinformacji. Od konia trojańskiego do internetu*, Wrocław 2022, s. 30-31.

⁵ P. Lewandowski, *Relacje polsko-białoruskie w agendzie deinformacji rosyjskiej w Polsce. Case study Sputnik. polska*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2021, nr 4, s. 82.

⁶ A. Swieczin, *Strategia*, Moskwa 1927, s. 13-16.

⁷ M. Budzisz, *Wszystko jest wojną, Rosyjska kultura strategiczna*, Warszawa 2021, s. 66.

⁸ Tamże, s. 67.

⁹ L. Sykulski, *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, „Przegląd Geopolityczny” 2015, Tom 1, s. 108.

¹⁰ M. Budzisz, dz. cyt., s. 67-104.

informacyjnej powinno być jak najszersze oddziaływanie społeczne, rozumiane jako zawłaszczenie przestrzeni informacyjnej w państwie, a następnie stworzenie możliwości ekspansji informacji na tereny obcego państwa¹¹.

Polityka historyczna jest podstawowym rezerwuarem rosyjskiej propagandy, wojny informacyjnej i dezinformacji. Wiąże się przede wszystkim z ideą neoimperialną. Pozwala na przywoływanie archetypów odnoszących się do potęgi. Rywalizacja z Polską jako elementem większej struktury geopolitycznej to wyznacznik działań wojny informacyjnej opartej o założenia: braku sprecyzowanych granic państwowych (Białoruś, Ukraina), funkcjonowanie w systemie mocarstwowym o ambicjach światowych, wskazywanie na destabilizacyjny potencjał Ukrainy jako podmiotu polityki międzynarodowej, angażowanie działań informacyjnych w wojnie hybrydowej i przygotowanie działań zbrojnych na Ukrainie¹².

Archetypy myśli geopolitycznej wykorzystywane w działaniach dezinformacyjnych zostały wskazane przez Joachima Deca. W odniesieniu do czasów nowożytnych należy wskazać, że to właśnie zmagania z I RP wywarły największe znaczenie na pojmowanie zagrożeń zewnętrznych. Zwłaszcza okres tzw. Wielkiej Smuty spowodował wyłonienie się syndromu opuszczonej trzody, obcego i groźnego Zachodu. Siłę tych wydarzeń można unaocnić obchodzeniem Dnia Jedności Narodowej. Przeświadczenie o złowrogim zachodzie, a jeszcze bardziej o obcości i wrogości Polaków widać zwłaszcza w rosyjskiej myśli politycznej XIX wieku (panslawizm i panazjatyzm) i wynika ona z lęku o destabilizację obszarów zachodniej wówczas Rosji spowodowanej naturą polskiego społeczeństwa¹³.

Rzeczpospolita Obojga Narodów jako przedmiot działań dezinformacji rosyjskiej

Działania hybrydowe wymierzone przeciwko Polsce przez Federację Rosyjską i Republikę Białoruską realizowane są na kilku frontach działań dezinformacyjnych. Szczególnie istotne formy narracji propagandowych i manipulacyjnych stanowią te odnoszące się do polskiej historii. Wywodzą się one z rosyjskiej doktryny wojny historycznej¹⁴ i stanowią politykę rewizjonizmu historycznego

¹¹ D. Kasprzycki, *Rosyjska myśl strategiczna i jej przeobrażenia w kontekście zmiany zagrożeń i sposobów wykorzystania potencjału militarnego w XXI w.*, w: „Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XXI wieku”, pod red. P. Mickiewicza, Warszawa 2018, s. 232.

¹² J. Zalewski, D. G. Dzierżyński, *Wojna informacyjna w odbudowie rosyjskiej mocarstwowości*, Warszawa 2019, s. 175-177.

¹³ J. Diec, *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Doktryna rosyjskie polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, Kraków 2015, s. 31-49.

¹⁴ P. Lewandowski, dz. cyt., s. 92, tenże, *Potęga narracji. Narodowe mity (geo)polityczne Rosji w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego*, Kraków 2022, s. 126-128.

prowadzoną od 2014 r.¹⁵ Dla szczegółowego zweryfikowania owego zagadnienia wybrany został motyw Pierwszej Rzeczypospolitej (Rzeczypospolitej Obojga Narodów) jako narzędzie w rosyjskiej wojnie historycznej. Motyw ten nie jest szeroko znany w działaniach analitycznych i jak do tej pory nie był badany w kontekście działań dezinformacji rosyjskiej ustępując miejsce wydarzeniom historycznym z XX i XXI wieku¹⁶.

Dla lepszego zobrazowania wykorzystania I RP jako motywu dezinformacyjnego należy odpowiedzieć na serię pytań, które dokładnie będą uwidaczniać fałsz i celowość rosyjskich działań. Proponowane pytania odnoszą się po pierwsze do istoty przekazu, jego treści i sposobu realizacji (do cech tekstu): jakie narracje są powielane? jaką rzeczywistość (wydarzenia, fakty) zniekształcają? jakimi metodami i technikami posługują się dezinformatorzy? kim są osoby posługujące się działaniem dezinformacyjnym? Powyższe pytania analityczne pozwolą umiejscowić narracje pojawiające się wokół Pierwszej Rzeczypospolitej, zweryfikować jakość dokonywanych zniekształceń a także określić celowość tych działań.

Generalizując można wskazać, że narracje historyczne odnoszące się do I RP odnoszą się do: stosunku władz i społeczeństwa polskiego do ludności zamieszkującej obszar dzisiejszych państw: Litwy, Białorusi i Ukrainy; weryfikacji geograficznych i etnicznych granic Polski; dyskredytacji polskich władz oraz ukazywania tylko negatywnych aspektów polskiej państwowości.

Pierwszą Rzeczypospolitą prezentuje się w Rosji jako państwo opresyjne o charakterze kolonialnym, które traktuje terytoria i społeczeństwa na wschodzie (obecna Białoruś i Ukraina) jako przestrzeń realizacji swoich wpływów, wyzysku oraz prześladowania¹⁷. Przykładem tego typu rozumowania i dezinformowania jest wypowiedź Germana Artamonowa, profesora z Katedry Historii Rosji Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego: „Ziemie ruskie, które znalazły się pod panowaniem polskim, stały się kosztem produkcji agrarnej ważnym czynnikiem funkcjonowania „pasożytniczej” gospodarki Rzeczypospolitej Obojga Narodów, opartej na normach pańszczyzny. Ukształtowane w tych warunkach myślenie polityczne zwiększyło agresywność polskich elit i popchnęło je do nowej ekspansji na wschód”¹⁸. Narracja ta została jeszcze uzupełniona wskazaniem, iż „polscy pa-

¹⁵ *Obraz Polski w Rosji przez pryzmat sporów historycznych. Raport na podstawie badania opinii publicznej zrealizowanego w Rosji przez Centrum Lewady dla Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia*, Warszawa 2020, s. 6.

¹⁶ *Wojna informacyjna i propaganda historyczna. Raport z badania opinii publicznej dla Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia*, Warszawa 2020, s. 19.

¹⁷ Лукашенко прошелся по польской истории, обвинив поляков в этноциде белорусов. Подробнее, <https://easily.com/ru/news/2022/01/06/lukashenko-proshelsya-po-polskoy-istorii-obviniv-polyakov-v-etnocide-belorusov> <https://easily.com/ru/news/2022/01/06/lukashenko-proshelsya-po-polskoy-istorii-obviniv-polyakov-v-etnocide-belorusov> [dostęp: 23.01.2023].

¹⁸ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, «Очаг смут и беспокойства»: как прекратила своё

nowie mogli sobie pozwolić na bezkarne mordowanie, torturowanie i rabowanie prawosławnych poddanych. Zarządcy i dzierżawcy majątków zmuszali chłopów do pracy na rzecz swoich panów przez sześć dni w tygodniu¹⁹.

W powyższych cytatach przebijają się kilka wątków narracyjnych i motywów wybranych do wojny historycznej. Autorzy traktują o podboju „ziem ruskich” – których zbieraniem zajmowało się Wielkie Księstwo Litewskie, a następnie motyw ten został przejęty przez rosyjską doktrynę imperialną²⁰. Rzeczpospolita Obojga Narodów powstała w sposób dobrowolny w wyniku unii lubelskiej.

W odniesieniu do gospodarki, którą autor określa mianem pasożytniczej ma na uwadze system pańszczyźniany. System ten był typowy dla państw regionu. Oprócz tego to właśnie carska Rosja zniosła go dopiero po powstaniu stycznio-wym. System pańszczyźniany był jednym z rozwiązań i nie był systemem wyzysku, ale formą umowy społecznej kultywowaną od średniowiecza²¹. System pańszczyźniany w Rzeczypospolitej był jednym z najłżejszych, do tego stopnia, że chłopci z obszarów pierwszego rozbioru uciekali do Polski (pozostałych obszarów I RP) by poddać się w pańszczyznę²². Niemniej pańszczyzna stanowi jedną z form działań dezinformacyjnych wykorzystywaną do tego by pokazywać wyzysk chłopów.

Motyw ucisku chłopów, zwłaszcza białoruskich i ukraińskich jest jednym ze stałych elementów obrazowania I RP. Historycy rosyjscy wskazują, że chłopci „cierpieli z powodu polskiego ucisku”²³. Na to nakładane są jeszcze narracje odnoszące się do różnic religijnych. Unię lubelską określa się jako próbę „podporządkowania Litwy katolickiej Polsce i prób narzucenia katolicyzmu prawosławnej ludności zachodnich ziem ruskich”. Ludność prawosławna miała być „brutalnie prześladowana przez polskie elity”²⁴. Nie znajdujemy na te zapisy szerokiego potwierdzenia w źródłach. Twierdzenia te mają wysoki stopień ogólności, generalizują choć opierają się zapewne na przeświadczeniach jednostkowych. W tym miejscu należy wspomnieć, że Polska stanowiła państwo tolerancyjne, a akt konfederacji warszawskiej gwarantował równość wyznania i religii.

существование Речь Посполитая, <https://russian.rt.com/science/article/792440-razdel-rech-pospolitoi> [dostęp: 23.01.2023].

¹⁹ Tamże.

²⁰ Z. Norkus, *Nie tytuł czyni imperium... Wielkie Księstwo Litewskie w perspektywie porównawczej socjologii historycznej imperiów*, Kraków 2019.

²¹ M. Trojan, *I Ty jesteś chłopem*, <https://klubjagiellonski.pl/2016/09/10/trojan-i-ty-jestes-chlopem/> [dostęp: 23.01.2023].

²² W. Łada, *Czy nasi pradziadkowie byli niewolnikami? Jak naprawdę wyglądało życie pańszczyźnianych chłopów?* <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2016/07/18/czy-nasi-pradziadkowie-byli-niewolnikami-jak-naprawde-wygladalo-zycie-panszczyznianych-chlopow/> [dostęp: 23.01.2023].

²³ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, dz. cyt.

²⁴ Tamże.

Szczególnie dużo miejsca poświęca się na wskazanie przyczyn upadku Rzeczypospolitej i jej rozbiorów, które stanowią kanwę dla oceny całości funkcjonowania państwa. W przypadku XVIII wieku wskazuje się, że w Polsce „nastąpiła epoka upadku, pogorszyła się moralność, rozprzestrzeniła się religijna niewiara i lewactwo”²⁵. Rozbiory Polski prezentowane są jako sprawiedliwość dziejowa i kolejność rzeczy, a nawet jako potrzeba walki z bezprawiem i wolnością szlachecką.

Zdarzają się jednak również wyjaśnienia historyków o silnym podłożu geopolitycznym, które szczególnie obecnie mają silny wydźwięk. Historycy rosyjscy wskazują, że „na rozbiór Rzeczypospolitej złożył się zespół czynników: jej destabilizujący wpływ na państwa z nią graniczące, niejednorodność etniczna i religijna, nieudane wojny i chaotyczny charakter rządów. Eksperci zauważają, że ludność polska postrzegła to, co się stało, jako tragedię narodową, ale sytuacja ziem dawnej Rzeczypospolitej w państwach ościennych, a zwłaszcza w Rosji, była pomyślna²⁶. Polskę wini się za destabilizację bezpieczeństwa regionalnego w XVIII wieku. Polska nie posiadała w tym okresie potencjału militarnego by stać się zagrożeniem. Jednocześnie posiadała odpowiednie siły, środki i rozwiązania by zapewnić bezpieczeństwo wewnętrzne. Niejednorodność etniczna nie może stanowić argumentu, ponieważ dopiero w XIX wieku rodzą się nacjonalizmy państwowotwórcze. W tym okresie większość z państw europejskich o ile nie wszystkie nie były oparte o zasadę suwerenności narodów. Jest to odnoszenie współczesnych realiów do wyjaśniania spraw i problemów historycznych. Ostateczną konstatacją jest uznanie, rozbiorów za zjawisko pozytywne, zarówno dla regionu, państw sąsiadujących z Polską jak i dla samych mieszkańców i ziem Rzeczypospolitej.

Pierwszą Rzeczpospolitą prezentuje się jako obszar, a nie państwo, o charakterze chaotycznym, niestabilizowanej formie rządów, a także państwo niosące zagrożenie na granicach. Rosyjski historyk Dmitrij Wołoduchin wskazał, że „rozbiory Rzeczypospolitej były spowodowane chęcią pozbycia się przez sąsiadów wiecznego ogniska zamieszek i niepokoju na swoich granicach. Sytuacja gospodarcza ziem polskich po rozbiorach okazała się dość korzystna, działały fabryki, wysoki był poziom placówek oświatowych. Niemniej jednak, Polacy chcieli niepodległości i w końcu ją otrzymali”²⁷. Podtrzymywane jest założenie, że rozbiory były korzystne, stanowiły rozwój gospodarczy ziem polskich. To Polacy i ich dążenie do niepodległości i suwerenności stanowi punkt zapalny dla systemu bezpieczeństwa regionalnego. Z tego powodu Polacy: posiadają kompleks niższości, nie godzą się ze swoim miejscem w światowej geopolityce

²⁵ W. Buczko, *Как сгинула Речь Посполитая благодаря Polnische Wirtschaft*, <https://radiosputnik.ria.ru/20210922/polsha-1751251020.html?in=t> [dostęp: 23.01.2023].

²⁶ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, dz. cyt.

²⁷ Tamże.

i przez to stanowią zagrożenie w regionie²⁸. Z drugiej jednak strony niepodległość Polski jest uznawana za warunek niezbędny dla utrzymania pokoju w regionie. Zaspokojenie aspiracji państwowych Polski jest jednak ograniczane również na kanwie historii I RP.

W przypadku etniczności należy wskazać, że historycy rosyjscy bardzo często przytaczają tę kwestię jako przyczyny upadku i słabości państwa polskiego. Pojawia się twierdzenia: „Rzeczpospolita składała się z trzech głównych komponentów etniczno-politycznych: Polaków, Litwinów i ludności wschodniosłowiańskiej z podbitych księstw staroruskich”²⁹; „Zwracam uwagę: do Rosji przeszły ziemie Rusi Białej i Małej z przeważającą ludnością rdzennie rosyjską, a rdzenne ziemie polskie, zamieszkałe przez etnicznych Polaków, zostały podzielone między Prusy i Austrię”³⁰. Ten wątek jest szczególnie istotny z uwagi na obecnie pojawiające się narracje oraz kontekst wojny polsko-bolszewickiej i II wojny światowej. Podkreślanie różnic etnicznych pozwala na akcentowanie odmienności kulturowej i cywilizacyjnej Polski i Polaków.

Kwestia terytorium jest zasadnicza. Rosyjska dezinformacja bardzo silnie akcentuje wariant okupacji przez Polskę i Polaków terenów zachodniej Rosji: „w XVII wieku Rzeczpospolita była potężnym państwem i mogła sobie pozwolić na samodzielne dzielenie sąsiednich krajów. W szczególności, w czasie konfliktu, przejęła ona od Rosji znaczące terytoria na jej zachodnich granicach”³¹. Wołoduchin prezentuje Polskę jako państwo imperialne, podbijające, dzielące i podporządkowujące sobie kraje w regionie. Tak jednak nie było. Polskie inkorporacje w czasach nowożytnych odbywały się drogą unii a nie podbojów³².

Kolejne narracje dezinformacyjne wskazują na sprawiedliwy podział Rzeczpospolitej Obojga Narodów: „Rosja otrzymała tereny zajęte przez Słowian Wschodnich i Litwinów. Rodzime ziemie polskie zostały podzielone między Austrię i Prusy”³³. Przyjmuje się tu założenie, iż Rosja odebrała ziemie rosyjskie. Jakikolwiek roszczenia odnoszące się do właściwości etnicznych i kulturowych Polski na wschodzie przestają w świetle tej narracji być zasadne. Do tego dochodzi przerzucenie odpowiedzialności za los Polski i Polaków na dwóch pozostałych zaborców. Jest to widoczne zwłaszcza w twierdzeniu, że to „władze rosyjskie

²⁸ A. Szafran, *Польша тяжело больна*, <https://russian.rt.com/opinion/948227-shafranpolsha-evroparlament-deputat-rusofobiya> [dostęp: 23.01.2023].

²⁹ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, dz. cyt.

³⁰ W. Byczkow, dz. cyt.

³¹ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, dz. cyt.

³² M. Kowalski, *Miejsce Polski w systemie geopolitycznym nowożytnej Europy*, *Prace Geograficzne*, 2013, nr 242, s. 242; M. Sobczyński, *Zmienność funkcji granic międzynarodowych na ziemiach polskich od czasów Rzeczpospolitej szlacheckiej do przystąpienia Polski do układu z Schengen*, „*Prace Geograficzne*” 2008, nr 218, s. 29-54.

³³ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, dz. cyt.

występowały jako obrońcy interesów prawosławnej ludności Rzeczypospolitej³⁴. Obrona istnienia I RP wynikała z geopolitycznych pobudek: „Katarzyna II nie dążyła do wymazania Polski z mapy geograficznej. Z geopolitycznego punktu widzenia było to nawet niekorzystne: zniknął bufor między Rosją a miłującym pokój Friedrichem³⁵. Wyłania się tu narracja Rosji jako państwa broniącego istoty polskiej państwowości, ale przede wszystkim obrony ludności rosyjskiej na ziemiach uznanych za ruskie.

Ważną kwestią jest stosunek Polski do Ukrainy oraz Białorusi. Pomimo, że pojawiał się już on w kontekście różnic etnicznych to i tak rosyjscy publicyści i historycy stosują bezpośrednią wykładnię podporządkowania przekładając ją na współczesne realia. Ukrainę traktuje się jako część Rosji od 1654 r., kiedy to zgodnie z rosyjską wojną historyczną, car przychylił się do prośby Kozaków o przyznanie im obywatelstwa rosyjskiego, a „na sejmie perejaśławskim gospodarz zaporoski złożył przysięgę carowi rosyjskiemu³⁶. Treść ugody perejaśławskiej nie jest znana. Zgodnie z wiedzą historyczną był to tylko układ doraźny na potrzeby wspólnych działań Kozaków i Moskwy przeciwko Rzeczypospolitej. Oprócz tego kozaczyzna jest jednym z elementów dezinformacji rosyjskiej, w której mówi się o rosyjskiej kozaczyźnie³⁷ w celu usankcjonowania działań zmierzających do dezintegracji terytorialnej Ukrainy.

Wątek powstań ukraińskich jest elementem wyjątkowo wykorzystywanym w prezentowaniu relacji polsko-ukraińskich. Zwłaszcza obecnie w okresie wojny rosyjsko-ukraińskiej powstają publikacje, których celem jest prezentowanie ukraińskich chłopów jako „рабочий скот” (bydło pracownicze)³⁸. Podobnie mówi się o przyczynach powstania chmielnickiego, które miało być następstwem prześladowania Ukraińców przez Polaków: niszczenia cerkwi, prześladowania prawosławia, wypierania języka ojczystego (rosyjskiego), anarchia i walki wewnętrzne między szlachtą a magnatami. Przy tym wszystkim, należy dodać, że działania dezinformacji rosyjskiej wskazują, że powstanie chmielnickiego i inne powstania kozackie to „русская народно-освободительная война” (rosyjska wojna narodowowyzwoleńcza). Pisząc o Polakach rosyjscy publicyści stale używają pogardliwego sformułowania „Ляхи³⁹”.

Osobną kwestię stanowią bezpośrednie oskarżenia strony rosyjskiej o roszczenia terytorialne Polski względem Ukrainy i Białorusi. I RP stanowi tu kanwę narracyjną, na podstawie której rosyjskie agendy informacyjne oskarżają Polskę

³⁴ Tamże.

³⁵ W. Byczkow, dz. cyt.

³⁶ Ś. Kniaziew, M. Lobanov, dz. cyt.

³⁷ J. Darczewska, *Kozacy Putina. Folklor, biznes czy polityka?*, Warszawa 2017, s. 14.

³⁸ Как начиналось восстание Хмельницкого, <https://topwar.ru/208608-kak-nachinalos-vosstanie-hmelnickogo.html> [dostęp: 23.01.2023].

³⁹ Tamże.

o działania rewizjonistyczne⁴⁰. Nasilenie tych narracji jest szczególnie widoczne po rozpoczęciu wojny na Ukrainie w lutym i marcu 2022 r.

Wypada również wskazać, że I RP stanowi punkt odniesienia dla rosyjskiej geopolityki. Polska prezentowana jest z jednej strony jako część Zachodu – złowrogo nastawionego do Rosji. Z drugiej strony stanowi bufor (ze wszelkimi jego konsekwencjami i atrybutami) między Rosją a Zachodem: „musimy być zawsze czujni wobec Europejczyków: będą oni wykorzystywać słabość nawet tych, których wczoraj nazywali bliskimi przyjaciółmi. Racjonalnie zaplanowana podłość? Nie! To jest historia Europy. I to właśnie król pruski Fryderyk II zainicjował zniszczenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Katarzyna II, przeciwnie, nie dążyła do wymazania Polski z mapy geograficznej. Z geopolitycznego punktu widzenia było to nawet niekorzystne: zniknął bufor między Rosją a „miłującym pokój” Friedrichem⁴¹. Potrzeba istnienia Polski to potrzeba istnienia buforu – strefy wpływów, ale także strefy zgniotu między Rosją a Zachodem. W tej narracji to nie Ukraina, ani nie Białoruś stanowią pole rywalizacji między Rosją a światem zachodnim, ale właśnie Polska jako odwieczna przestrzeń ścierania się wpływów rosyjskich i zachodnich.

Wnioski

Podsumowując powyższe narracje należy wskazać, że Rzeczpospolita Obojga Narodów w rosyjskich przekazach historycznych poddana jest manipulacji. Narracje dezinformacyjne opisujące Rzeczpospolitą skupiają się na kilku polach narracyjnych. Pierwszym jest prezentowanie różnic etnicznych w granicach I RP: tu wskazuje się na wyzysk ludności białoruskiej i ukraińskiej, prześladowanie tych grup z uwagi na odmienną etniczną i religijną, traktowanie ludności jako taniej siły roboczej. Drugim polem dezinformacji jest właściwość polityczna państwa prezentowana jako państwo anarchiczne, chaotyczne, imperialne o wysokim stopniu dezorganizacji i swobody szlacheckiej. Trzecim polem jest kontekst geopolityczny i bezpieczeństwa. Nanoszone są obecne klisze rozstrzygnięcia sytuacji geopolitycznych na właściwości stosunków międzynarodowych XVIII w. w kontekście rozbiórów Rzeczypospolitej. Upadek Polski prezentuje się jako naturalne następstwo dwóch poprzednich elementów: różnic etnicznych i niezdolności państwa polskiego do budowy struktur bezpieczeństwa wraz z elitami dążącymi do niepodległości i podboju.

Metody i techniki, które zostały zastosowane w przekazach wojny historycznej zostały zidentyfikowane w postaci: nadinterpretacji zjawisk, nieprecyzyjności

⁴⁰ У Варшавы нет „имперских амбиций” и территориальных претензий к Украине – МИД Польши, ВИДЕО Источник: <https://censor.net/ru/v3314524> [dostęp: 23.01.2023].

⁴¹ W. Byczkow, dz. cyt.

wypowiedzi, wybiórczości faktów, generalizowania (pars pro toto), schematyczności prezentowanych myśli i wniosków, wnioskowaniu o partemum o presumpcje, celowości doboru faktów do tezy, nadaniu narracjom cech naukowości i autorytetu poprzez wypowiedzi historyków, zestawieniu (Rzeczpospolita: chaos, wojna, bezład, zagrożenie, wyzysk Rosja: ład, dążenie do pokoju i bezpieczeństwa, sprawiedliwość dziejowa), a także presupozycje i implikatury. Nie jest to cały katalog metod, wykorzystywanych w rosyjskich działaniach dezinformacyjnych. Powtórzenia, pominięcia, zniekształcenia, bazowanie na nieznanym źródłach, to tylko niektóre z katalogu metod i technik rosyjskich dezinformatorów.

W odniesieniu do osób, które odpowiedzialne są za dezinformację rozumianą jako wojna historyczna w pierwszej kolejności będą to rosyjscy historycy nie tylko przytoczeni w tekście. Rosyjska doktryna wojny historycznej została zinstytucjonalizowana i obejmuje całość aparatu naukowego w Rosji jako narzędzie do kreowania propagandy, manipulacji i dezinformacji. Instrumentalizacja nauk społecznych i humanistycznych stanowi o sukcesie, skuteczności, intensywności a także zachowaniu pozorów naukowości i obiektywności całego przedsięwzięcia⁴².

Cele tych działań są jasne do określenia. Pierwszym założeniem dezinformacyjnym jest negacja funkcjonowania państwa polskiego w jego historycznych granicach. Stanowi to potrzebę oderwania Polaków od ich domeny państwowej, podkreślenie rozerwania ciągłości funkcjonowania państwa, wskazanie na upadek państwowości jako konieczność dziejową. Niszczenie pozytywnego wizerunku I RP ma za zadanie wskazanie, że Polacy nie są zdolni do budowy państwowości, mocarstwowości przy jednoczesnym dążeniu do posiadania zdobyczy terytorialnych. Polaków ukazuje się jako naród imperialny, wyzyskujący, prześladowający mniejszości etniczne i religijne. Do tego dochodzi określenie przynależności ziem białoruskich i ukraińskich jako ruskich. Zamknięcie Polaków w etnicznych granicach prezentowane jest przy tym jako rozwiązanie korzystne. Działania te mają wskazać, że Rosja jest krajem pokojowym, gwarantującym bezpieczeństwo oraz wolność narodom słowiańskim.

Widać przy tym, że rosyjskie działania dezinformacyjne są spójne i skoordynowane. Odnoszą się do wielu różnych aspektów historycznych i politycznych jednocześnie⁴³. Wydarzenia historyczne zniekształcone działaniami dezinformacyjnymi służą do wyjaśnienia obecnych wydarzeń politycznych, zwłaszcza z zakresu polityki międzynarodowej. Kształtują nieprawdziwy, acz pożądany

⁴² Zob. S. Danylenko, O. Shcherbatiuk, *Wykorzystanie rosyjskich technologii informacyjno-komunikacyjnych w instrumentalizacji politycznej historii Ukrainy*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2021, nr 2.

⁴³ O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Kremlowska dezinformacja w Internecie i reakcja społeczeństw zachodnich*, [http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fa9f1fc7-ca37-4e98-b76f-d7d08d86d7cb?q=06d0acfc-f5c3-4816-bb18-106eaa086fb5\\$3&qt=IN_PAGE](http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fa9f1fc7-ca37-4e98-b76f-d7d08d86d7cb?q=06d0acfc-f5c3-4816-bb18-106eaa086fb5$3&qt=IN_PAGE) [dostęp: 23.01.2023].

obraz sytuacji wskazując na przedmiotowość Polski jako bytu politycznego. Obniżają rangę państwa polskiego wskazując na jego nikłą wartość, wrogość wobec sąsiadów, wielowiekowe tradycje upadku państwowości, niespójność polityki wewnętrznej i antagonizmy w samym społeczeństwie polskim⁴⁴. W tym wymiarze realizują się ogólne cele rosyjskiej wojny informacyjnej w postaci niszczenia reputacji państwa polskiego w regionie, doprowadzenie do izolowania państwa na arenie międzynarodowej, niechęci do zawierania sojuszy czy umów międzynarodowych, zwłaszcza w kwestiach bezpieczeństwa.

Obecnie można wskazać, że rosyjskie działania dezinformacyjne wymierzone w Polskę są jednym z narzędzi prowadzenia wojny przeciwko całemu Zachodowi. Używane do tego działania kody geopolityczne pozwalają bezpośrednio dzielić świat na państwa przyjazne i wrogie wobec Rosji i Rosjan⁴⁵. To rozgraniczenie jest niezbędne na potrzeby wewnętrznych działań i poparcia dla prowadzonego konfliktu na Ukrainie.

Obecnie można ocenić działania rosyjskie jako zmierzające do konfliktu zbrojnego. Z tego punktu widzenia celowość dezinformacji wymierzona w Polskę miała: ograniczyć możliwość budowania pozytywnych relacji politycznych i społecznych między Polską a Ukrainą, wywołać niechęć wobec Polski i Polaków wśród ludności ukraińskiej, a także brak nadziei na pomoc. Rosyjska wojna informacyjna miała za zadanie narzucić interpretację konfliktu. Użyto do tego szeregów narracji dezinformacyjnych, z których historię Polski traktowano jako aktualną i zagrażającą bezpieczeństwu międzynarodowemu.

Tematyka działań dezinformacyjnych wymierzonych przeciw Polsce znajduje coraz większe zainteresowanie naukowe i analityczne. Warto wypracować odpowiednie narzędzia analizy narracyjnej oraz podstawowe struktury pojęciowe do prowadzenia badań, by komunikować o problemach walki i wojny informacyjnej bez konieczności operacjonalizowania i konceptualizowania pojęć. Oczekuje się, że niniejszy artykuł pobudzi zainteresowanie dezinformacją wymierzoną w symbole historyczne i przyczyni do podjęcia adekwatnych działań politycznych.

⁴⁴ J. Darczewska, „Wojny pamięci”: historia, polityka i służby specjalne Federacji Rosyjskiej, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-a903f334-1bf2-4beb-afb2-1e75232ac3c3> [dostęp: 23.01.2023].

⁴⁵ P. Lewandowski, *Kod geopolityczny – koncepcja teoretyczna i metodologiczna*, „Politeja” 2019, nr 61.

References

Bibliografia

Opracowania

- Budzisz M., *Wszystko jest wojną*, Rosyjska kultura strategiczna, Warszawa 2021.
- Danylenko S., Shcherbatiuk O., *Wykorzystanie rosyjskich technologii informacyjno-komunikacyjnych w instrumentalizacji politycznej historii Ukrainy*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2021, nr 2.
- Darczewska J., *Dezinformacja – rosyjska broń strategiczna*, RCB, Warszawa 2017.
- Darczewska J., *Kozacy Putina. Folklor, biznes czy polityka?*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, Warszawa 2017.
- Darczewska J., Żochowski P., *Środki aktywne. Rosyjski towar eksportowy*, „Ośrodek Studiów Wschodnich”, Warszawa 2017.
- Diec J., *Geostrategiczny wybór Rosji u zarania trzeciego tysiąclecia. Doktryna rosyjskiej polityki zagranicznej. Partnerzy najbliżsi i najdalsi*, Kraków 2015.
- Kasprzycki D., *Rosyjska myśl strategiczna i jej przeobrażenia w kontekście zmiany zagrożeń i sposobów wykorzystania potencjału militarnego w XXI w.*, w: „Rosyjska myśl strategiczna i potencjał militarny w XXI wieku”, pod red. P. Mickiewicza, Warszawa 2018.
- Kowalski M., *Miejsce Polski w systemie geopolitycznym nowożytnej Europy*, *Prace Geograficzne*, 2013, nr 242.
- Kupiecki R., Bryjka F., Chłoń T., *Dezinformacja międzynarodowa. Pojęcie, rozpoznanie, przeciwdziałanie*, Warszawa 2022.
- Lewandowski P., *Kod geopolityczny – koncepcja teoretyczna i metodologiczna*, „Politeja” 2019, nr 61.
- Lewandowski P., *Potęga narracji. Narodowe mity (geo)polityczne Rosji w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego*, Kraków 2022.
- Lewandowski P., *Relacje polsko-białoruskie w agendzie dezinformacji rosyjskiej w Polsce. Case study Sputnik. Polska*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2021, nr 4.
- Norkus Z., *Nie tytuł czyni imperium... Wielkie Księstwo Litewskie w perspektywie porównawczej socjologii historycznej imperiów*, Kraków 2019.
- Obraz Polski w Rosji przez pryzmat sporów historycznych. Raport na podstawie badania opinii publicznej zrealizowanego w Rosji przez Centrum Lewady dla Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia*, Warszawa 2020.
- Sobczyński M., *Zmienność funkcji granic międzynarodowych na ziemiach polskich od czasów Rzeczypospolitej szlacheckiej do przystąpienia Polski do układu z Schengen*, „Prace Geograficzne” 2008, nr 218.
- Swieczin A., *Strategia*, Moskwa 1927.
- Sykulski L., *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, „Przegląd Geopolityczny” 2015, Tom 1.
- Volkoff V., *Krótką historia dezinformacji. Od konia trojańskiego do internetu*, Wrocław 2022.
- Wojna informacyjna i propaganda historyczna. Raport z badania opinii publicznej dla Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia*, Warszawa 2020.
- Zalewski J., Dzierżyński D. G., *Wojna informacyjna w odbudowie rosyjskiej mocarstwowości*, Warszawa 2019.
- Как начиналось восстание Хмельницкого*, <https://topwar.ru/208608-kak-nachinalos-vostranie-hmelnickogo.html> [dostęp: 23.01.2023].

Лукашенко прошелся по польской истории, обвинив поляков в этноциде белорусов.

Подробнее, <https://eadaily.com/ru/news/2022/01/06/lukashenko-proshelsya-po-polskoy-istorii-obviniv-polyakov-v-etnocide-belorusovhttps://eadaily.com/ru/news/2022/01/06/lukashenko-proshelsya-po-polskoy-istorii-obviniv-polyakov-v-etnocide-belorusov> [dostęp: 23.01.2023].

У Варшавы нет „имперских амбиций” и территориальных претензий к Украине, – МИД Польши. ВИДЕО Источник: <https://sensor.net/ru/v3314524> [dostęp: 23.01.2023].

Netografia

Wyczkow W., *Как сгинула Речь Посполитая благодаря Polnische Wirtschaft*, <https://radiosputnik.ria.ru/20210922/polsha-1751251020.html?in=t> [dostęp: 23.01.2023].

Darczewska J., „*Wojny pamięci*”: *historia, polityka i służby specjalne Federacji Rosyjskiej*, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-a903f334-1bf2-4beb-afb2-1e75232ac3c3> [dostęp: 23.01.2023].

Kniaziew Ś., Lobanov M., *Очаг смут и беспокойства: как прекратила своё существование Речь Посполитая*, <https://russian.rt.com/science/article/792440-razdel-rech-pospolitoi> [dostęp: 23.01.2023].

Lada W., *Czy nasi pradziadkowie byli niewolnikami? Jak naprawdę wyglądało życie pańszczyźnianych chłopów?* <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2016/07/18/czy-nasi-pradziadkowie-byli-niewolnikami-jak-naprawde-wygladalo-zycie-panszczyznianych-chlopow/> [dostęp: 23.01.2023].

Szafran A., *Польша тяжело больна*, <https://russian.rt.com/opinion/-948227shafranpolsha-evroparlament-deputat-rusofobiya> [dostęp: 23.01.2023].

Trojan M., *I Ty jesteś chłopem*, <https://klubjagiellonski.pl/2016/09/10/trojan-i-ty-jestes-chlopem/> [dostęp: 23.01.2023].

Wasiuta O., Wasiuta S., *Kremłowska dezinformacja w Internecie i reakcja społeczeństw zachodnich*, [http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fa9f1fc7-ca37-4e98-b76f-d7d08d86d7cb?q=06d0acfc-f5c3-4816-bb18-106eaa086fb5\\$3&qt=IN_PAGE](http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fa9f1fc7-ca37-4e98-b76f-d7d08d86d7cb?q=06d0acfc-f5c3-4816-bb18-106eaa086fb5$3&qt=IN_PAGE) [dostęp: 23.01.2023].

Как начиналось восстание Хмельницкого, <https://topwar.ru/208608-kak-nachinalos-vosstanie-hmelnickogo.html> [dostęp: 23.01.2023].

Лукашенко прошелся по польской истории, обвинив поляков в этноциде белорусов

Подробнее, <https://eadaily.com/ru/news/2022/01/06/lukashenko-proshelsya-po-polskoy-istorii-obviniv-polyakov-v-etnocide-belorusovhttps://eadaily.com/ru/news/2022/01/06/lukashenko-proshelsya-po-polskoy-istorii-obviniv-polyakov-v-etnocide-belorusov> [dostęp: 23.01.2023].

У Варшавы нет „имперских амбиций” и территориальных претензий к Украине – МИД Польши, ВИДЕО Источник: <https://sensor.net/ru/v3314524> [dostęp: 23.01.2023].